

یازدهمین نمایشگاه بین المللی کتاب تهران در یک نگاه

ابوالفضل هاشمی*

"نمایشگاه، نمایشگاه کتاب" این صدای رانندگان تاکسی بود که رزق خویش می جستند و در عین حال، ناخواسته و ناخودآگاه اطلاع رسانی می کردند. رهگذران در گپی دوستانه از همدیگر می پرسیدند "مگر نمایشگاه کتاب باز شده است؟" و من در اندیشه خویش پاسخی را می جستم، تا بر دهها پرسش ناخوانده از ذهن مردم فائق آیم. صدای راننده دوباره می آمد "نمایشگاه، نمایشگاه کتاب" و رهگذران... و من در اندیشه که چرا بسیاری از مردم از این همایش بزرگ فرهنگی اطلاع ندارند؟ جای تبلیغات کجاست؟ رسانه های جمعی تا چه اندازه در آگاهی رسانی سهیم هستند؟ و...

کتاب در زندگی بسیاری از مردم نقش مهمی ایفا نمی کند و هنوز به عنوان یک کالای ضروری در خانواده ها جای ندارد. سطح علمی و فرهنگی مردم تحت تأثیر افت سطح آموزش عمومی پایین است. نظام آموزش و پرورش بر پژوهش تأکید ندارد، فقر عمومی، مشکلات زندگی، دور بودن از فعالیتها و اخبار فرهنگی و غیره باعث شده است تا تعداد خوانندگان کتاب کم و بازار فروش کتاب بی رونق باشد.

با وجود موانع بالا، استقبال پرشور مردم از نمایشگاه کتاب هر چند که برای بازدید و تفریح آمده باشند نوید می دهد که جامعه ایرانی به کتاب توجه دارد. این امیدواری هنگامی بیشتر می شود که مسئولین رده بالای مملکتی به اهمیت کتاب در رشد و تعالی انسان و اجتماع

(*) کارشناس کتابداری و اطلاع رسانی.

صحه بگذارند. رئیس جمهور محترم جناب آقای خاتمی در مراسم گشایش نمایشگاه (در تاریخ ۱۳۷۷/۳/۲۲) با اشاره به اهمیت حضور اندیشمندان و اصحاب فکر و فرهنگ در بازسازی کشور از آنان خواست تا طرحی نو در اندازند و کاری کنند تا سیاستمداران ما، فرهنگ دوستان، خردمندان و آزادیخواهان باشند. در این فضای مساعد و مطبوع که دولت جمهوری اسلامی بر بهره‌وری فرهنگی و فکری تأکید دارد، جوانان علاقمند به شمع حضور رئیس جمهوری چنان پروبال می‌سایند که گویی سوختن و عاشق شدن را تازه آموخته‌اند. حضور سه ساعته رهبر معظم انقلاب اسلامی حضرت آیت الله خامنه‌ای در تاریخ ۱۳۷۷/۳/۵ نیز نوازشی بود بر این پرهای سوخته و التیامی بود بر دلهای شکسته‌ای که تنها به تماشای کتاب خرسند می‌شدند و با تبسمی غم گرفته می‌رفتند اما، دل نمی‌کنند.

بار دیگر نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران با ازدحام و استقبال بی‌نظیر علاقمندان رویرو شد و بار دیگر فقر امکانات و نامتناسب بودن بسیاری از غرفه‌ها از حقارت سالنها در مقابل سیل انبوه جمعیت حکایت می‌کرد. اگر حضور دومیون نفری مشتاقان علم و معرفت را با بازدیدکنندگان نمایشگاه اول مقایسه کنیم (۵۰۰۰۰۰ نفر) بر حقارت نمایشگاه افسوسی چند باره می‌خوریم. اما وقتی دستهای خالی مشتاقانی را می‌بینیم که در پی چشمان جستجوگر، کتابها را زیر و رو می‌کند تا ارزاترین و مناسبترین کتاب را پیدا کنند، از رفتن باز می‌مانیم و در سایش دست و کتاب لذت لمس کردن را حس می‌کنیم. گرانی کتاب معضل لاینحل و همیشگی است، گویا خیال گذاشتن و وانهادن ندارد. این خانه زاد خانه‌های شوربختی به ما انس گرفته است و بر کتاب یعنی ارزشمندترین کالای زندگی همچنان سایه انداخته است. پای صحبت همه کس می‌نشینیم: دست اندر کاران دولتی از حمایت‌های مالی و کاربردی می‌گویند، ناشران تورم اقتصادی را بهانه می‌کنند و خوانندگان تنها گلایه برایشان باقی مانده است، نویسندگان نیز ناچارند که هر چه می‌شوند بپذیرند.

وزیر فرهنگ و ارشاد اسلامی با وعده تنظیم قانون مدون برای نشر کتاب، محیطی آرام را برای نویسندگان و پژوهشگران نوید می دهد و از ناشران به عنوان مهمترین فراهم کنندگان زمینه مناسب کار فرهنگی برای نویسندگان یاد کرده و می گوید " ایجاد فضای مناسب برای نشر کتاب از مهمترین اهداف وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است ". بانک رفاه کارگران در طی سال جاری به ناشران تا سقف ۴۰ میلیارد تومان تسهیلات بانکی اعطا خواهد کرد. حد اکثر تسهیلات بانک رفاه کارگران برای افراد حقیقی ۵۰ میلیون تومان و برای شرکتها ۵۰۰ میلیون تومان است. البته این تنها یک نمونه از تسهیلاتی است که دولت در اختیار ناشران می گذارد. بر اساس گزارشهای وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ناشران می توانند در قبال چاپ هر کتاب وام دریافت کنند و ۱۰۰۰ نسخه از هر عنوان از کتابهای خویش را به وزارتخانه مزبور بفروشند و... اما ناشران در توجیه قیمتهای گزاف کتابها، تورم اقتصادی را بازگو می کنند و با بیان اینکه قیمت همه کالاها در هر سال افزایش می یابد، افزایش قیمت کتاب را امری منطبق با ضروریات اقتصاد بازار کتاب تلقی می کنند. ناشران به اتفاق معتقدند که مشکلی به نام گرانی کتاب وجود ندارد، بلکه توقع ارزان بودن کتاب، از فرو جایگاه کتاب در نظام ارزش گذاری ذهن توده ها مردم ناشی می شود، لذا، هر قیمتی که بر روی جلد کتاب حک شود، به نظر مردم گران جلوه می کند. در این میان، خوانندگان نیز کوتاه دست اند و خرما بر نخل بلند جای گرفته است.

خوانندگان امیدوارند دولت نظارت بیشتری بر نظام قیمت گذاری چاپ و نشر اعمال کند و موازی با اعطای وامهای مالی به ناشران، راهکارهای دیگری را نیز تجربه کند. خوانندگان بر این باورند که ناشران کتابهایی را چاپ می کنند که برایشان سود بیشتری داشته باشد. در این شرایط، لازم است که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی با اعطای کمکهای مالی و دیگر یارانه ها از چاپ کتابهای با ارزش فرهنگی و علمی که احتمالاً عده کمتری خریدار دارد حمایت کند.

ناشران داخلی

راهروهای شلوغ و ازدحام بیش از حد جمعیت در مقابل باجه‌ها، حکایت از چذائیت، تنوع و پراکندگی موضوعات داشت. امسال ناشران، کتابهای تازه چاپ زیادی را در غرفه‌های تنگ و کوچک خویش به نمایش گذارده بودند. به هنگام عبور از مقابل غرفه انتشارات آستان قدس رضوی، دگرگونی عناوین را نه به چشم که به دل حس کردم. طبق آمار در سال گذشته، این موسسه انتشاراتی، ۱۹۴ عنوان کتاب با ۷۱۰ هزار تیراژ به چاپ رسانده است. انتشارات "سمت" با اعلام این مطلب که در دوازده سال گذشته ۲۵۴ عنوان کتاب را در شش میلیون جلد نسخه چاپ و منتشر کرده است، پیش بینی می‌کند که در سال جاری یک میلیون و ۲۰۰ هزار نسخه کتاب دانشگاهی را چاپ و منتشر خواهد کرد. بابررسی آمارهایی که در اینجا و آنجا نمایشگاه ارائه شده بود در می‌یابیم که سال قبل با انتشار ۱۳۴۴۰ عنوان رکوردی قابل توجه در نشر کتاب به دست آورده است. حضور ۲۶۳ ناشر شهرستانی و ۱۰۰ ناشر تخصصی کودک و نوجوان از تعداد کل ۱۱۸۰ ناشر شرکت کننده در نمایشگاه یازدهم حاکی است که نشر کتاب از تهران به سراسر کشور گسترش یافته و این تحول نشانه‌ای قابل توجه در بازار نشر کتاب است. استقبال ناشران از نمایشگاه یازدهم از ۳۲ درصد رشد برخوردار بود. حضور ۶۰ ناشر زن در نمایشگاه یازدهم نیز خصیصه‌ای بارز از این نمایشگاه بود.

در بخش ناشران داخلی بیش از ۴۲ هزار عنوان کتاب ارائه شده بود. از این میان ۳۸ هزار عنوان کتاب مربوط به گروههای بزرگسالان و ۴ هزار عنوان کتابهای ویژه کودکان و نوجوانان بود. این آمار نسبت به سال گذشته ۱۶ درصد رشد داشته است.

ناشران خارجی

در بخش ناشران خارجی ۳۵۰ موسسه انتشارتی از ۳۰ کشور جهان شرکت داشتند که در ۳ سالن آثار خود را به نمایش گذاشته بودند. از این تعداد ۵۰ موسسه انتشاراتی برای اولین بار

در نمایشگاه کتاب تهران حضور داشتند. کتابهای بخش ناشران خارجی در نمایشگاه یازدهم نسبت به دوره‌های گذشته از کیفیت و تازگی موضوعی بیشتری برخوردار بود. بنا به اظهار آقای مسجدجامعی رئیس نمایشگاه، حدود ۴۷ درصد از آثار لاتین ارائه شده به نمایشگاه کتابهای منتشر شده در سالهای ۱۹۹۷ و ۱۹۹۸ بود. ۲۵ درصد از کتابهای عربی ارائه شده در نمایشگاه نیز آثار چاپی سالهای اخیر و مابقی کتابهای عربی، کتابهای مرجع و فرهنگنامه‌هایی بودند که محتوی آنها باگذشت زمانی کوتاه کهنه و بی استفاده نمی‌شود. در نمایشگاه امسال، ۳۶ هزار عنوان کتاب غیرفارسی (جدول شماره ۲) در ۵۰۰ هزار نسخه توسط ناشران خارجی عرضه گردید که درصد بالایی از آنها به فروش رفت. ناشران خارجی شرکت کننده در این نمایشگاه ۸ میلیون و ۵۰۱ هزار و ۶۰۵ دلار معادل یک میلیارد و ۷۰۰ میلیون و ۳۲۵ هزار تومان فروش داشتند. این فروش فوق‌العاده تا حدود زیادی با یارانه‌ای که دولت در نظر گرفته بود در ارتباط است.

در این نمایشگاه، کتابهای خارجی با قیمت هر دلار دوهزار ریال به فروش می‌رسید.

آمار کتابهای خارجی عرضه شده در نمایشگاه یازدهم

موضوع کتابها	تعداد به عنوان
عمومی	۵۴۴۷
ادبیات	۲۹۶۰
پزشکی	۲۸۶۰
اسلامی	۲۵۹۳
علوم اجتماعی	۱۲۹۳
اقتصاد	۱۲۲۸
زبان و زبان شناسی	۱۲۶۵

از محسنات بخش خارجی نمایشگاه که بگذریم به معایب و مشکلاتی نیر بر خوردیم که هم به کند شدن جریان خرید و هم در کاستن از مقدار خرید کمک می کرد. برخی از این مشکلات عبارتند از:

- ۱- شلوغی صف پرداخت وجه در بانک، به ویژه در دو روز اول نمایشگاه.
- ۲- خرید سازمانها و دانشگاهها با کارت اعضای هیات علمی دانشگاه مربوطه در ۳ روز اول نمایشگاه (در حالی که ممنوع بود) و عدم رضایت بازدید کنندگان از این اقدام.
- ۳- تعداد محدود برخی از کتابها که متقاضی بیشتر داشتند.
- ۴- بعضی از کتابهایی که در فهرست کامپیوتری وزارت ارشاد آمده بود در مجموع ارائه شده نمایشگاه وجود نداشت.
- ۵- موضوعی نبودن فهرست کامپیوتری نمایشگاه.
- ۶- تاخیر در ارسال فهرست کامپیوتری برای متقاضیان.
- ۷- ناکافی بودن اطلاعات کتابشناختی فهرست کامپیوتری نمایشگاه.
- ۸- عدم قابلیت جستجوی اطلاعات به صورت مطلوب در فهرست کامپیوتری.
- ۹- صف طویل تحویل کتاب از انبار کتابهای خارجی.

بخش اطلاع رسانی

در بخش اطلاع رسانی، ۱۰۳ موسسه دولتی و خصوصی جدیدترین محصولات خود را به نمایش گذاشته بودند. برنامه های این بخش عبارت بود از: (۱) برگزاری کارگاههای آموزشی (۲) برگزاری چند میز گرد تخصصی (۳) تشکیل غرفه اطلاع رسانی کودکان (۴) نمایشگاه تخصصی اطلاع رسانی (۵) بازارچه اطلاع رسانی برای عرضه مستقیم محصولات

(۶) برگزاری مسابقه‌های علمی (۷) ایجاد مراکز برقراری ارتباط با شبکه اینترنت توسط بازدیدکنندگان.

بخش جشنواره صنعت چاپ

از دیگر بخشهای اصلی نمایشگاه یازدهم، بخش جشنواره صنعت چاپ بود. در این بخش ۴۰ مؤسسه داخلی و خارجی در دو بخش مسابقه و نمایشگاه آثار خویش را عرضه کرده بودند. در بخش نمایشگاه جشنواره صنعت چاپ موارد زیر به چشم می‌خورد: (۱) نمایشگاه آثار چاپی (۲) نمایشگاه کتابهای تخصصی صنعت چاپ (۳) نمایشگاه چاپ و زندگی (۴) غرفه‌های مطبوعات تخصصی صنعت چاپ (۵) غرفه‌های موسسه‌های آموزش چاپ (۶) غرفه‌های اتحادیه‌ها و مراکز مرتبط با مشاغل چاپ و بالاخره (۷) نمایش فیلم در زمینه مسائل صنعت چاپ در ایران.

در بخش مسابقه نیز رشته‌های مختلف صنعت چاپ از جمله چاپ افست، سیلک اسکرین، چاپ مسطح، فلکو، لیتوگرافی، هلیوگراور و... به نمایش عموم گذاشته شده بود.

برنامه‌های جنبی نمایشگاه

علاوه بر بخشهای اصلی نمایشگاه، برنامه‌هایی نیز در کنار فعالیتهای نمایشگاه انجام گرفت. این فعالیتهای عبارت بودند از: (۱) نمایشگاه کتاب از نگاه عکاسان (۲) فلسطین (۳) بزرگداشت حماسه دوم خرداد (۴) بزرگداشت سوم خرداد (حماسه دفاع مقدس) (۵) نمایشگاه بین المللی کاریکاتور (۶) آثار و مفاخر فرهنگی (۷) ادبیات انقلاب اسلامی (۸) سرای اهل قلم (۹) یادبود استاد احمد آرام و نمایشگاهی از آثار هنری و چاپی هر استان در سالی با عنوان ایران زمین.

بالاخره نمایشگاه یازدهم با تمام کاستی و فزونی، زشتی و زیبایی، حرکت و ازدحام، حضور میلیونی و کمبود فضا، خریدن‌ها و نخریدن‌ها ... به پایان رسید. نمایشگاه کتاب تهران با وجود کمبوهایی که داشت، داشته‌ها و حسناتش به مراتب نسبت به سالهای گذشته بیشتر شده بود. از عناوین تکراری خبری نبود، کتابهای چاپ اول بیشتر شده بودند، کتابهای علمی بیشتری عرضه شده بود. از عناوین تکراری خبری نبود، کتابهای چاپ اول بیشتر شده بود، کتابهای علمی بیشتری عرضه شده بود.

اینک رانندگان تاکسی کلمات دیگری را بر زبان می‌آورند و نمایشگاه یازدهم با خاطرات خوشش اندک اندک می‌رود تا به فراموشی سپرده شود. باشد که باری دیگر فریاد "نمایشگاه، نمایشگاه کتاب" رانندگان تاکسی رهگذران و من را به نمایشگاه دوازدهم فراخواند.